

«Kyýamatdan bir söz diýdim baýakda...»

Category: Edebi makalalar, Goşgular, Hekaýalar, Kitapcy, Sözler
написано kitapcy | 22 января, 2025

"Kyýamatdan bir söz diýdim baýakda..." «KYÝAMATDAN BIR SÖZ DIÝDIM BAÝAKDA...»

1999-nyjy ýylda külli ynsanyyet howsalaly bir wakany başdan geçirdi. Biziň «Gün» diýip at beren söýgüli sary ýyldziymyz ýüzüne gara perde çekdi. Yeriň esli bölegini garaňkylyk gaplap aldy. Öten-geçen münejjimler, şu gün ýaşap ýören köp sanly gurrandazlar, her dürli tagbyrçylar şu gezekki Gün tutulmasy bilen baglylykda garry Zeminiň ömrüniň paýawlaýandygyny, hut şu gün kyýamat-ahyrzamanyň gopjakdygyny bigüman hakykat diýip yqlan etdiler. Kysmata ynanan millionlarça ynsanlaryň kalbyna uly gam-gussa hem ymgyr gorky aralaşdy. Dogrudanam, adamzadyň irginsiz yhlasy, söýgusi hem döredijiligi bilen müňlerçe ýyllap bezelip-beslenen ýaşyl saýýara, iki aýakly, akyl-parasatly jandaryň dogup-dörän rahat sallançagy edip ertiriň

özünde, bir demde, kül-peýekun bolup, tüssä-tozana garylyp ötagidermikä? Beýik-beýik daglary, sümme tokaýlary, sähraçölleri, derýa-kölleri, umman-deñizleri üstünde göterýän ajaýyp Ýer togalagy älem giňişliginden azaşyp gelen bir nägehan gara bela bilen çakyşyp, dyr-pytrak bolup sowrularmyka?

Käbir asman jisimleriniň ykbaly hakykatdanam elhenç katastrofa bilen tamamlanýar ahyryn. Bu halat tebigatda bolup durýan hadysa. Galaktikada, gör, neneňsi ägirt partlaýışlar bolup durýar. Pelegiň asyýasy bolan «gara deşikler» ne ymgyr maddalary ýuwdup ýatyr! Olar bilen deňeşdireniňde, biziň Ýerimiz dynnym ýalyjak zat dälmi?

Men ertir ahyrzaman boljak diýlen gije Asman jisimleri boýunça türkmeniň uly alymy, astrofizik Aman Hanberdiýewe telefon arkaly yüzlendim. Bütin dünýäni gaplap alan bu howsala neneňsi baha berýäňiz, dogrudanam, biziň Ýer togalagymyza niredenem bolsa bir ýerden howp abanýarmy diýip soradym... Daşary ýurtda, dünýäniň atly obserwatoriýasynda ylym ýüküni tutan köne dostum häli-hazır görnüp duran hiç hili howpuň ýokdugynh aýdyp meni rahatlandyrdy.

Kyýamat-ahyrzaman düşünjesi diňe hyýalbent palcy-ýalançylaryň özlerinden tapan toslamasy bolan bolsady, onda biz muňa iýip-içip, keýp çekip mesirgäp ýören bigam närseler ýaly, kän bir pisint etmesegem etmezdi. Emma kyýamat baradaky taglymatyň ~ eshatologiyanyň iňňän gadymdan bäri adamzadyň aňyndan çykman, gaýtam döwür-döwür täzelenip gelýändigini ýatlanyňda, munuň aňyrsynda nähilidir bir hakykatyň barlygyny aňmak bolýar. Tebigatyň kanunlaryna görä, älemdə ähli zadyň wujud bolup doloreýänligi, soňra möwriti ötüp peýekun bolýandygy mälim zat. Kuranda, Hadysda, hususanam, Magtymgulynnyň şu meselä bagışlanan ýörite goşgularыnda musulman eshatologiýasy doly hem jikme-jik beýan edilýär. Kelamyllada: «Garaňkylyk», «Asmanyň ýaradylyşy», «Kyýamat», «Ýeriň yranmaklygy» atly suratlarda kyýamat-mağşar günü iniňi jümsüldedýän täsirli sözler bilen suratlandyrlyar:

«Haçan-da Asman Allatagalanyň haýbatyndan darka ýarylanda, haçan-da ýyldyzlar paýrap ýere dökülende we haçan-da derýalar joşup, hemmesi goşluşyp hyňzaşanda we haçan-da ýerler böwsüm-böwsüm böwsülip, ölenler diriliп görden çykanda...» we daglar ýerinden gopup, howada gubar ýaly gaýanda...»

Magtymguly kyýamat-mağşaryň öňüsyrasynda dünýäge gulgula saljak pajygaly wakalary: Deçjalyň, Depbetil-arzyň, Ýajuj-Mäjujyň gelmegini, Isa bilen Mätiniň adamzady halas edişini edil gözüň bilen gören ýaly teswirleyär.

Biziň tylla nur saçýan sary ýyldyzymyz hem onuň daşynda pyrlanýan saýýaralar, uzak kosmosden seredeniňde, Allanyň döreden täsin oýnawajyna meñzäp, dartyş güýji diýen tilsim bilen bir-birine ilteşip, indi ençeme million ýyl bäri ýaşap ýör. Emma bu «oýnawajyň» çagşajak gününiň bardygyny dinem, ylmam biragyzdsn ykrar edýär. Ýogsa-da, şol gün haçan bolmalyka? Bu sorag biziň pygamberimize-de berlipdir. Muhammet sallalohu aleýhi wesselemniň beren jogaby çagalykdan meniň ýadymda galdy.

Agşam çaglary obadaşlarymyz biziň öýümize gürrüñçilige ýygnanardy. Kakam parsy we çagataý dillerindäki gadymy kitaplary okap düşündirerdi. Onuň has köp okaýan eserleriniň biri «Müftahyl-jenandy», ýagny, «Jennetleriň açarydy». Bu dini kitapda hadisy-şerife salgylanyp, Resulallanyň «Kyýamat haçan bolar?» diýen soraga neneňsi jogap berendigi beýan edilýärdi. Allatagalanyň iň beýik pygamberi daşyna üýşüp oturan sahabalaryna aýdanmyş: «1380 ýyl menden soň kyýamatyň alamatlary zahyr bolar (ýuze çykar» diýenmiş. «Kyýamatyň alamatlary neneňsi bolar?» diýlip soralanda, pygamberimiz adamzat jemgyýetiniň ahlak opurylyşygyna uçrajakdygyny, dünýä möçberinde jahalatyň, bet apatyň şöhrat tapjakdygyny anyk suratlandyrýar. Hadysda kesgitlenen möhlet eýýäm ötüp geçdi, ahlak opurylyşygy bolsa baryp-ha Magtymguly döwründe (Pah, şahyryň «Nyşan» goşgusyny bir okasadyň!) adamzady sandan çykaryp, bu gün ýetjek derejesine ýetdi. Wagşyýana XX asyryň gandöküşikli uruşlary, şu günki günüň yzy üzülmeýän etniki gyrgynçylyklary, ýaragly toparlaryň guramaçylykly jenaýatçylygy, birehim terrorçylyk köp ýurtlary lerezana getirýär. Biz dünýäniň aýry-aýry ýurtlarynda şu günki bolýan pajygaly wakalary ýekän-ýekän ýatlabam bilerdik. Emma okyjylaryň gözüniň öňünde bolup geçýän hem-de her gün telewideniýede tomaşa edilýän şol eýmenji zatlary gaýtalap durmanyň hajaty ýok bolsa gerek.

Ine, şu ýerde biziň gürrüňimiz ynsanlaryň kalbynda gopan kyýamata gelip diredi. Eýsem, adamlaryň jynsynyň üýtgemegi, gäbiniň azmagy, tebigatynyň wagşylaşmagy ol aýdylan kyýamatdan pes kyýamatmy?! Harby kakyn dan ýaňa kellesi titräp duran imperialist generallaryň million ilatly abadan şäherleri raketa zarbasy bilen ýumup gum-kesäge öwürmegi, bolgusyz bir telbäniň üsti 300 yüz ýolagçyly «Boingi» asmanda dyr-pytrak edip ýarmagy, mukaddes ybadathanalaryň hem metjitleriň partladylmagy, başga-da şu zeýilli aýylganç gabahatlyklat ynsanyň aždarhalaşmagy, ýuwdarhalaşmagy däl-de, eýsem dagy näme?! Kosmos giňišliginden güzürdäp gelýän haýsydyr bir gara belanyň Ýer togalagyny pytradyp kyýamat goparjagyna garaşmagyň asla geregi hem ýok! Şol gara bela biziň ýanymyzdan döredi, içimizden döredi! Olam şeraratdan, kesapatdan, zelalatdan ýaňa gara daşa öwrülen ynsan ýüregi ahyry!

Biz şu ýerde «Nyşan» goşgusyna dolanyp gelmäge mejbur. Türkmeniň beýik akyldary şu eserinde ahlak opurlyşygyna maňlaý dirän külli adamzada, kalby gara daşa öwrülen ynsanyýete daduperýadyny ýetirmek isleýär. Ol zulum-sütemiň, zorlugyň, aldawyň, galplygyň, haramhorluguň, azgynlygyň laýyna boraboýuna batan adamzady silterläp-silterläp eñreýär. Tebigaty jyna öwrülen, şeýtana gaýra dur diýyän, tamugyň daýanýy bolan närseleri gaýdyp ynsanlyk ýoluna çagyrýar.

Türkmen iliniň, dag içindäki obadan ýaňlanyp çykan bu ses-üýn Ýewropanyň, Amerikanyň, Gündogaryň gulagyna ilermikä? Akyl-parasadyň, sungatyň, poeziýanyň gudratyna berk ynanýan şahyr gulaga ilermikä, ilmezmiň diýip birjigem şübhelenmändir. Onuň belent owazy şu güne çenli hem ýaňlanyp dur, ýaňlanyp dur. Beýik akyldar iliniň XX asyryň aýagynda belent ykbala eýe boljagyny, megerem, bilendir diýmek göwnüňe gelýär. Milli bähbidiň, dogruçyllygyň, adalatyň ýesiri bolan bu ynsan täze ajap zamanda, uly taryhy döwürde türkmeniň älem-jahana görelde boljagyna hökmanam ynanandyr! Onda-da, adamzady ahlak opurylyşygyn dan halas etmek barada görelde boljagyna!

Türkmen diýarynyň bütin äleme görelde bolup biljegine adamzat taryhyndan bihabar käbir närseleriň ynanmazlygy, hatda biziň pikirimizi ýaňsylap gülmegi hem ähtimal. Göwnüyetmezçilik

biziň birentegimize mahsus zat. Emma baryp-ha 2-3 müň ýyl mundan oval kiçijik Ýunanystan (Gresiýa), eýsem, dünýäni agzyna aňkartmadymy?! Ýunalaryň Sokrat, Platon, Aristotel ýaly filosoflary, Gomer, Eshil, Sofokl, Ýewripid, Aristofan kimin söz ussatlary, Arhimed, Ýewklid dek alymlary, başga ugurlardanam dörän ägirtleri adamzat medeniýetine goşant goşmadymy?!

Indi Türkmenistan atly ata Watanymyza ýüz öwreliň. Biziň ülkämiz şu gün we ýakyn geljekde dünýäni näme bilen geň galdyryp biler? Asudalygy bilen, uly ykdysady tutumlary bilen, medeniýetiň gülläp ösmegine gönükdirilen çäreleri bilen eýýäm haýran galdyryp ýör. Esasanam, özuniň milli ruhuny baýdaj edinip belende göterenligi bilen! Dumly-duşuňa göz aýlasaň başga ýurtlarda uruş-galmagal, dawa-jenjel, zorluk-sütem. Asyllı, saýhally, merdana türkmeniň welin, Alla kerem eçilen ýurdy, hemmelerden saýlanyp, görenleriň gözünü guwandyryar.

Başgalar başga zat gözlese, biziň milletimiz özüniň ruhuny gözleyär. Müň ýyllardan gözbaş alýan jöwher ruhuny! Öten-geçen ata-babalarymyzyň ruhuny, ähli eždatlarymyzyň ruhuny şu gününe hem geljek nesiller üçin iň gymmatly hazyna hökmünde jemlemek iň wajyp döwlet işine öwrüldi. Bu bütin adamzat üçün görüm-görelde bolar. Mysal üçin «Ruhnama» özüniň çuňňur mazmuny hem owadan keşbi bilen şerarat hem kesapat batgasyna batan köp halklary lüýkden çykyp, halallygyň dury çeşmesinde ýuwnup pæklenmäge çagyryar. Men şu aýdýanlarymyň mahabatly sözler däldigini subut etmäge taýyn. Iň bolmanda, özüni iň öñdebaryjy, iň medeniýetli ýurt hasaplaýan, käbir beýik döwletleriň tank, samolýot, raketa, bomba ýlay adam gyrmaga gönükdirilen uruş enjamlaryny öndürüp satmakdan kän girdeji alýandygyny ýatlalyň. Bu zat aslynsa gizlinem saklananok. XX asyryň iň kämil atyjylyk ýaragy bolan «Kalaşnikow» awtomaty uruş gidýän ýurtlarda çaga oýnawajyna öwrüldi. Ýarag satýan ýurtlaryň birentegi öz öndürýän dembermezleriniň gan dökmek, jan almak üçin ulanylýandygyny günä-de bilenoklar. Biziň türkmen ilimiziň şu zeýilli günäden sapdygygyny kimde-kim ähmiýetsiz, ownuk zat hasaplaýan bolsa, onda onuň gaty ýalňyşdygy bolar.

Aýdyp otursak, biziň dünýäniň öñünde görkezere artykmaçlygymyz gaty kändir. Şolaryň iň gymmatlysam biziň hiç bir uruş-galmagala goşulman, ganymyzy gyzdyrman, parahat ýasaýanlygymyzdyr.

Meniň üç ogully obadaşym, sakgal goýberen garry mugallymym ýurdumyzyň parahatlygy doğruda dil ýaryp şeýle diýdi:

– Ikinji jahan urşunyň obamyzyň iň saýyrdyň ýigitleriniň ýüzläp fronta iberilip, köpüsiniň yzyna dolanyp gelmändigi ýadymda. Kän öýler boşap galdy. Ençeme kişileriň yzy ýitdi. Ynha, häzir görseň, Hudaýa yüz müň şükür, üç oglum gözümiň öñünde öýli-işikli ýaşap ýör. Tüweleme, agtyklarymyň arasynda, öyeräýmelisi, çykaraýmalysy bar. Bäh, şu ýaşaýsy beren adama näçe alkyş aýtsaňam, heniz azdyr-ow! Dünýäde, bagtly, döwletli bolmagyň aňry hetdi nämedir? Berlen döwrany sürüp bolanyndan soň, perzentleriň eli bilen ýere duwlanmak dälmidir! Oňa çenli bolsa, ýamanlyk görmezden, öwlatlaryňa guwanyp gezeniňdir. Türkmeniň ýaşaýys diýen zady su ölçeyşi, pikir edip otursaň, iňňän üýtgesik zatdyr. Muny hemme ýerden tapmarsyňam.

Biziň görelde goýarlyk zatlarymyzyň düýbi gaty aňyrdan gaýdýandyr.

Beýik şahyrymyzyň «Kepderi» eserindäki pikir «Ruhnamada» ymgyr uly möçberde belende göterilýär hem öne sürülyär. Şygryň mazmuny bolsa ejize arka durmak, ýetim-ýesiri, maýyby, hassany, hossarsyzy goldamak. Biziň halkymza gadymdan mahsus bolan ynsanperwerlik, dözmezlik, kalbybelentlik duýgusy bütin adamzat üçin gaýtadan görelde bolarlyk häsiýetlerdir. «Gaýtadan» diýmegimiziň sebäbi jemgyýetçilik ösüşinde zerur zabunlyk bolan bazar ykdysadyýeti ösen ýurtlaryň ilatyny baýlara hem garyplara bölüp, kyn ýagdaý döretdi. Türkmen ilinde döwletiniz salgyt salmak hem beýleki usullar ulanyp, döräp biläýjek kynçlyklary adalatly kadalaşdyrar.

Bu aýdýan sözlerimiz biziň uly gürlemek üçin özümüzden toslap tapan zadymyz däl. Türkmenistanda bolup geçýän täzelikleri Birleşen Milletler Guramasynyň içgin öwrenýändigini we biziň tejribämizi başga döwletlere ýaýratmak barada çyndan oýlanýandygyny biziň Prezidentimiz eýýäm sözlän sözünde aýdyp

geçdi. Türkmenler gujur-gaýratly işläp, iki ýylyň içinde million tonnadan aşyryp bugdaý öndürip, öz halkyny eklemegi başardylar. Olar muny nädip gazandylarka? Ýer togalagynyň ilatyny bol-elin azyk bilen üpjün etmek üçin, belkäm, türkmenleriň tejribesini görelde edinip almalydyr? Emma «tejribe» diýlende, mesele diňe hojalyk işleriniň guramaçylykly, oňat düzgünli alnyp barylýanlygyna syrygýarmy? Biziň pikirimizce, bu ýerde ruhy taýdan galkynan halkyň ýurek joşgunyny-da hasapdan aýryp bolmaz. Diýmek, türkmen galkynyşyny ilki bilen onuň ruhunyň ganatlanyşyndan öwrenmelidir.

Sussupesligi, jähennemçiliği, ýaltaçylygy basyp geçen türkmeniň halal ruhunyň belentliklere çykyp barýanlygy häzirki zaman halklarynyň arzuw edip ýetip bilmeýän zady.

Halkyň ruhyýet asmanynda bürgüt deý ganat ýaýmagy, ýazyjy hökmünde aýtsam, meni iň gyzyklandyrýan halat. Otuz alty ýyl mundan owal (1963 ý) ýazan powestimde ~ «Göroglynyň gözleginde» bir pikiri öne sürüpdim. Olam, türkmen milletiniň azatlyga hem Garaşszlyga çykmagy üçin, oňa Görogly ýaly belent ruhly edermen serdaryň döremegine göz dikip garaşýanlygymyz hakdaky pikirdi. «Göroglynyň gözleginde» dört gezek çap bolup çykdy. Ýurdumyz arzuwyna ýetdi. On bir ýyl möhlet bilen sowuk ýurtlarda katorgada gezip ýörkäm, «Ygrar» atly iki tom möçberli roman ýazdym. Şu eseri döretmekden maksadym, eger eziz Watandan uzakda, aňzak gyşda ömür tanapymy külterläp tükedäýsem, ygrarly, lebizli, merdana milletimiziň waspyny ýazyp galdyrmak, onuň geljeginiň ýagtydygyny aýdyp gitmekdi. Men sowet katorgasynда jebir çekýän gazak-galmyklaryň, koreý-dunganlaryň, özbek-täjikleriň, gyrgyzdyr terenjileriň,çeçendir inguşlaryň arasynda ýaşap-işleýärkäm, täsin bir zada göz ýetirdim. Olam TÜRKMEN adyna üýtgesik sarpa goýulýanlygydy.

Türki dilli garyndaşlarymyzyň hem olaruň goňşularynyň arasynda türkmeniň gadymy şan-şöhradynyň nesilme-nesil şu çaka çenli saklanyp gelenligi meniň üçin ullakan açyşdy. Türkmeniň gadymy ruhuna goňşy halklaryň tagzym edýänligine göz ýetirenimde, men özümi ölüme iberen duşmanlaryma minnetdarlyk duýgusy ýaly bir

zat syzdym. Watandan uzakda şeýle açыş etmeklik ömrüň bir bölegini sarp edeniňe degýärdi. «TÜRKMEN» diýlende, batyrgaý, merdana, parasatly, ejize rehimli, saýhally, agras, az sözli ynsan göz öňüne gelýärdi. Bu obraz türkmeniň müň ýyllar dowamynda emele gelen göze doly keşbidi. Şeýle halkyň ruhuýetini, içki dünyäsini edebiýatda açyp görkezmek, elbetde, azaply iş, asyllı iş. Meniň neşir edilen üç romanym («Ygrar», «Syrat köprüsi», «Otuz ýediniji ýyl»), ýedi powestim («Göroglynyň gözleginde», «Keltegoňur kyssasy», «Gökderek ýaýlasynda», «Beýtullanyň ýumrulmagy», «Gurbanaly golagyň ömri», «Bagt hakynda rowaýat», «Mukaddes daragt»), uly hekaýalarym («Symrug», «Günä ýükli kerwen», «Kalbymyzda erenler», «Datly cyrla», «Toba», «Şireje», «Boz torgaý», «Çyraýly hatyn» we başgalar) tutuşlaýyn türkmeniň ruhy ahwalaty barada. Meniň pikirimçe, edebiýatyň we sungatyň çeper eserleri-de ýaş nesliň ruhuny terbiýelemekde uly goşant ahyry. Sözümüzziň soňunda ýene kyýamat dolanyp gelýärис. Hamala aýdaly, ýene ençe million ýyldan soň kyýamat boljakmyş-da... Şonda, dini düşünjä görä, her ummat öz pygamberiniň daşyna üýşermiş diýilýär. Pygamberini tapmadyklar, megerem, şonda ruhy halal türkmeniň daşyna toplansa gerek. Beýik halypama öýkünip, menem «Kyýamatdan bir söz diýdim baýakda...» Eger sözumiň telek ýeri bolsa, okyjydan ötüñç soraýaryn.

Sapargeldi Annasähet INER OGLY.

#edebiyatwesungat 99 Edebi makalalar